

Misteria życia Jezusa Chrystusa

MAREK PYC

Okres posoborowy daje świadectwo rosnącego zainteresowania zbawczymi tajemnicami życia Jezusa Chrystusa. Od dłuższego już czasu pojawia się postulat, by w systematycznym teologicznym wykładzie przywrócić misteriom Chrystusa miejsce, jakie przysługiwało im w teologii okresu chrześcijańskiej starożytności. Na przestrzeni bowiem wieków w zdominowanej przez spekulatywne tendencje chrystologii misteria życia Chrystusa zepchnięte zostały na drugi plan, ustępując miejsca coraz bardziej skomplikowanym, teoretycznym i nacechowanym pewną dozą abstrakcyjności dociekaniom na temat struktury bytu Boga-Człowieka¹. Punktem wyjścia w postulowanej odnowie winny być konkretne historyczne dzieje Jezusa Chrystusa, a więc zawarta w Nowym Testamencie pierwotna chrystologiczna tradycja. W istocie chodzi o udzielenie odpowiedzi na pytanie o teologiczny charakter i zbawcze znaczenie poszczególnych misteriów Jego życia, i to zarówno tych, które przynależą do zapoczątkowanego wcieleniem ukrytego okresu Jego ziemskiej egzystencji, jak i tajemnic wchodzących w zakres Jego publicznej misji, osiągającej swe apogeum w misterium paschalnym. Tego typu refleksja odzwierciedla charakterystyczną dla naszych czasów antropologiczną orientację, znajdującą swe odbicie także we współczesnej teologii. Jest ona dzisiaj tym bardziej potrzebna, gdyż stwarza szansę głębszego odkrycia tajemnicy Jezusa Chrystusa, prawdziwego człowieka, jako danego nam do naśladowania wzoru człowieczeństwa. Tematyce tej, zwłaszcza gdy chodzi o systematyczne teologiczne opracowania, poświęcano dotychczas zdecydowanie za mało uwagi.

¹ Tematyka ta pojawia się niejednokrotnie w publikacjach K. Rahnera: «*Versuch eines Aufrisses einer Dogmatik*» (*Schriften zur Theologie I*, Einsiedeln 1954, 9-47), «*Probleme der Christologie von heute*» (*Schriften zur Theologie I*, Einsiedeln 1954, 169-222), «*Die ewige Bedeutung der Menschheit Jesu für unser Gottesverhältnis*» (*Schriften zur Theologie III*, Einsiedeln 1956, 47-60). Por. także: A. Grillmeier, *Considerazione storica sui misteri di Gesù in generale*, w: J. Feiner – M. Löhrer, *Mysterium Salutis. Nuovo corso di dogmatica come teologia della storia della salvezza*. Vol. III/2: *L'evento Cristo*, Brescia 1971, 12.

I. MISTERIA ŻYCIA CHRYSTUSA W RAMACH BIBLIJNEGO *μυστήριον*

Dla zrozumienia, czym są w istocie *mysteria Christi*, niezbędne jest odwołanie się do biblijnego pojęcia *tajemnicy* (*μυστήριον*). Słowo to pojawia się już w Starym Testamencie, w księgach z czasów hellenickich: Tobiasza, Judyty, Mądrości, Syracha, Daniela i w Drugiej Księdze Machabejskiej. Dwa teksty okazują się szczególnie znaczące w kontekście omawianego przez nas zagadnienia. W Księdze Daniela *μυστήριον* oznacza tajemnicę o charakterze eschatologicznym, a więc pochodzące od Boga ukryte przesłanie, dotyczące ustalonych przez Niego przyszłych wydarzeń. Znaczenie tajemnicy może być odsłonięte, jakkolwiek wyłącznie wybranemu przez Boga i natchnionemu przez Jego ducha człowiekowi: *Tajemnicy, o którą król pyta, nie zdołają wyjawić ani mędrzy, ani wykładacze snów, ani wróżbici, ani astrologowie. Jest jednak Bóg w niebie, który odsłania tajemnice... Ten zaś, który odsłania tajemnice, wyjawiał tobie, co się stanie* (Dn 2,27-29). Objawienie to domaga się symbolicznych obrazów i znaków, a zdolność ich interpretacji jest darem pochodzącym z wysoka. Chodzi więc o wyrażoną w pełnym symboliki języku zastrzeżoną tajemnicę, którą objawić może tylko Bóg. Przynależna Bogu władza objawiania tajemnic jednoznacznie wyznosi Go ponad wszystkich pogańskich bożków. Potwierdzają to skierowane do Daniela słowa Nabuchodonozora: *Wasz Bóg jest naprawdę Bogiem bogów, Panem królów, który wyjawia tajemnicę* (2,47)². Termin *μυστήριον* pojawia się również w zapisanej w Księdze Mądrości obietnicy Boga: *Oznajmię, czym jest Mądrość i jak się zrodziła, i nie zakryję przed wami tajemnic* (Mdr 6,22). Pouczenie Boże o istocie i genezie mądrości jest objawieniem tajemnic, adresowanym jednak tym razem do wszystkich. Charakterystyczną cechą misteriów, o których tu mowa, odróżniającą je od hellenickiego ich rozumienia, jest jawność objawionej w nich mądrości, nie zarezerwowanej jedynie dla wtajemniczonych. Dotarcie do takiego objawienia nie stanowi efektu ludzkiego wysiłku, lecz jest darem Boga w odpowiedzi na prośbę o dar mądrości.

W Nowym Testamencie pojęcie *μυστήριον* występuje 27 razy, w większości wypadków u św. Pawła. W *ewangeliach synoptycznych* znajdujemy jeden paralelny tekst mówiący o *tajemnicy* (Mk 4,11), bądź też *tajemnicach królestwa Bożego* (Mt 13,11; Łk 8,10). Ową tajemnicą jest ostatecznie sam Jezus. On jest królestwem Bożym, które nadchodzi (Mk 4,11; Mt 13,10-17; Łk 8,9-10). Jego przyście na ziemię realizuje się i odsłania jako tajemnica królestwa. W Nim zainaugurowany zostaje eschatologiczny czas zbawienia. Królestwo Boże staje się widzialne (Mt 12,28) w Jego przepowiedaniu i dziełach (Mk 4,26-29). W mesjańskiej aktywności Jezusa ma miejsce inauguracja królestwa i w Nim też zagwarantowane jest jego spełnienie³. Z wolnej woli Boga tajemnica objawiona zostaje

² Por. G. Bornkamm, *μυστήριον*, w: G. Kittel, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament IV*, Stuttgart 1942, 821.

³ Por. J. Gnilką, *Mysterium* (*μυστήριον*), w: J. Höfer – K. Rahner, *Lexikon für Theologie und Kirche VII*, Freiburg im Breisgau 1962, 728.

wąskiemu gronu uczniów (Łk 12,32), a więc tym, którzy wierzą w Jezusa i są zdolni rozpoznać w Jego dziełach oddziaływującą już obecność królestwa Bożego. Dotykamy tu kwestii misteriiów życia Jezusa czy też misterium samego Jezusa, ujawniającego się w działaniu, któremu nieodłącznie towarzyszy słowo przepowiedzenia. Poszczególne misteria Jego życia nie są niczym innym, jak rozwinięciem i konkretyzacją tego jedyne misterium oraz jego odsłonięciem (MS 6,13-14).

Manifestująca się w osobie Jezusa tajemnica nie traci jednak nic ze swego charakteru *ukrycia*, wręcz przeciwnie, ukazana zostaje w całej jej *transcendencji*. We wspomnianych wyżej ewangelicznych tekstach jest mowa o zakryciu tajemnic królestwa Bożego, których znaczenie odsłonięte zostaje jedynie przed uczniami, podczas gdy dla wszystkich innych zachowują one charakter swego ukrycia. Przepowiedzi, pod osłoną których proklamowana jest tajemnica, ukrywają ją w sobie, lecz w taki sposób, że na bazie specjalnego objawienia może ona zostać odkryta. Nie oznacza to jednak, jakoby przepowiedzi pozostawały dla większości czymś nieprzeniknionym. Są one zrozumiałe w sensie ogólnym, a rozumienie to zawarte jest już w samej ich naturze. Przepowiedzi przekazują w ogólnych zarysach istotną treść królestwa Bożego, bez odsłonięcia jednak samej jego głębi. Tajemnica królestwa oznacza bowiem coś, czego przepowiedzi nie są w stanie do końca wyrazić, lecz co najwyżej pośrednio zasygnalizować. Istotny jest natomiast sam przełomowy fakt nastania królestwa. Przejście od obrazu do rzeczywistości może dokonać się wyłącznie w wierze, bo tylko ona jest w stanie uchwycić ukrytą w przepowiedniach prawdę o aktualnym już Bożym panowaniu. Tajemnica królestwa oznacza zakryty dla ludzkich oczu, a jedynie dzięki objawieniu odsłonięty Boży zamysł, który w Jezusie staje się ostatecznie dynamicznym wydarzeniem inaugurującym czas mesjański (Mt 13,16n). Fakt zrozumienia przepowiedzi przez uczniów nie jest efektem ich wyjątkowych zdolności poznawczych, lecz wolnym darem obdarowującego łaską Boga. Tajemnicą królestwa Bożego, która zostaje objawiona uczniom, jest ostatecznie sam Jezus jako Mesjasz⁴.

W pismach *św. Pawła* znajdujemy obszerne i bardzo już dojrzałe teologiczne ujęcie tajemnicy (*μυστήριον*). Jest to refleksja o najszerszym możliwym horyzoncie, wskazująca na ostateczny fundament misteriiów życia Jezusa. To sprawia, że w pismach pawłowych one same schodzą nieco na drugi plan.

U *św. Pawła* *μυστήριον* oznacza przede wszystkim *odwieczny zamysł Boga*, Jego plan powzięty przed wszystkimi czasami, a więc stanowiące tajemnicę boskiej woli odwieczne postanowienie (Ef 1,9), by w Chrystusie dokonać dzieła zbawienia świata. Ten płynący z *Bożej mądrości* zamysł, przygotowany zanim świat powstał (1 Kor 2,7), zostanie urzeczywistniony w mocy Ducha Świętego⁵.

Do samej istoty *μυστήριον* przynależy fakt jego *ukrycia*. Boży zamysł pozostaje zakryty przed światem (1 Kor 2,8; Ef 3,9; Kol 1,26; Rz 16,25). Jest on ta-

⁴ Por. G. B o r n k a m m, *μυστήριον*, 823-825.

⁵ Por. *Tamże*, 826.

jemnicą ukrytą od wieków w Bogu (Ef 3,8-11). W początkowym stadium *μυστήριον* pozostaje w stanie ukrycia w Bogu (1 Kor 2,7; Rz 16,25; Kol 1,26; Ef 3,9), będąc nieznanym nie tylko dla ludzi, ale również dla wyższych mocy i potęg (1 Kor 2,8). Czas początków to okres milczenia, przeciwstawiony czasowi objawienia, jakim jest pełnia czasu.

W trzynastu tekstach św. Pawła słowo *μυστήριον* pojawia się w ścisłym związku z motywem *objawienia*, które stanowi konstytutywną część tajemnicy. Bóg, który jest nieskończonym bogactwem (1 Kor 2,7-10; Kol 1,27), decyduje się odłonić przed ludźmi ukryte bogactwo tajemnicy. Gdy nadchodzi pełnia czasów, ujawnione zostaje w Jezusie to, co od wieków pozostawało ukryte. Objawienie tajemnicy prowadzi do głębszego jej poznania. W tym celu Bóg wybiera uprzywilejowanych ludzi, którym udziela łaski przystępu do swego misterium. Oni to poprzez objawienie i poznanie Pism rozeznają plan Boży. Duch Święty umożliwia zagłębienie się w boską zbawczą tajemnicę, człowiek zaś powinien się poddać Duchowi, by móc zrozumieć lepiej zamysł Boży i ofiarowane przez Boga dobra⁶. Z woli Boga *μυστήριον* zostaje ujawniony i obwieszczony wszystkim narodom (Rz 16,25n). Bóg oznajmia tajemnicę swej woli (Ef 1,9; 3,3) i daje możliwość głębszego poznania tajemnicy (Kol 2,2). Plan ten zostaje objawiony w odpowiednim czasie i we właściwych etapach: w pierwszym rzędzie apostołom i prorokom. To właśnie oni są uprzywilejowanymi świadkami misterium. Następnie plan ten ogłoszony zostaje poganom i żydom, aby wszystkich zjednoczyć w Kościele (Ef 3,5-6; Rz 16,25-26). Idea zjednoczenia całej ludzkości i doprowadzenia świata do pierwotnej jedności znajduje się w samym centrum pawłowego pojęcia *μυστήριον*⁷.

Należy jednak podkreślić, że nawet fakt objawienia *μυστήριον* nie eliminuje przynależnej do samej jego istoty tajemniczości. Zamysł Boży pozostaje niezmiennie tajemnicą, rozpoznawaną jedynie w wierze i w modlitwie skierowanej do Boga o dar lepszego poznania oraz pełniejszego rozumienia (Rz 16,25-27). Tajemnica ta nie ujawnia się bowiem automatycznie sama z siebie, lecz na zasadzie wolnej łaski zostaje objawiona przez Boga określonym ludziom w ustalonym przez Niego czasie. Objawienie jeszcze bardziej uwydatnia niezbywalny przymiot *μυστήριον*, jakim jest jego *tajemniczość*. Przez fakt odłonięcia go przed nami nie przestaje on być tajemnicą⁸.

Słowo *μυστήριον* oznacza też konkretne urzeczywistnienie boskiego zbawczego planu, a więc *faktyczne dzieje*, w ramach których Bóg dokonuje w mocy Ducha dzieła zbawienia. Św. Paweł wyróżnia trzy zasadnicze stadia tego planu, jakimi są stworzenie, odkupienie i eschatologiczna pełnia (Kol 1,15-20). Bóg aktualizuje swój zamysł w ramach konkretnej historii zbawienia. Chrystus już odwiecz-

⁶ Por. P. Franquesa, *Mistero*, w: *Enciclopedia della Bibbia IV*, Torino 1970, 1240-1241.

⁷ Por. S. Moysa, *Misterium a sakrament*, w: H. Bogacki – S. Moysa – Z. Perz, *Sakramenty Kościoła posoborowego*, Kraków 1970, 18-20.

⁸ Por. G. Bornkamm, *μυστήριον*, 827.

nie przeznaczony jest do wypełnienia misji zmanifestowania i zrealizowania zbawczego Bożego postanowienia. *Μυστήριον* zostaje włączony w historię, dzięki czemu ukazuje się i spełnia w formie stworzonej. Plan, który Bóg realizuje dla człowieka, nie urzeczywistnia się jednak bez ludzkiej współpracy. Człowiek ma w sposób wolny i odpowiedzialny udzielić odpowiedzi na odwieczny zamysł Bożej miłości. Bóg działa w świecie, wchodząc z człowiekiem w dialog. Nie wolno jednak zapomnieć, że *μυστήριον* pochodzi z wysoka i, jakkolwiek porządek stworzony umożliwia jego aktualizację, nie można go sprowadzić zwyczajnie do poziomu stworzenia. Choć urzeczywistnia się on w historii za pośrednictwem wydarzeń i form ludzkich, ma on charakter całkowicie transcendentny, niosąc w sobie absolutną nowość, której stworzenie czy też historia nie byłyby nigdy w stanie same z siebie wypracować⁹.

W centrum odwiecznego planu Boga stoi *Chrystus*. Co więcej, z tekstów pawłowych wynika, że tajemniczy Boży zamysł utożsamia się ostatecznie z Chrystusem. On jest obecnym w historii *μυστήριον* Boga (Kol 1,26-27; 2,2; 4,3; 1 Tm 3,16) i w Nim realizują się Boże zamiary. On też pozostaje nadzieją na ich spełnienie, w wyniku czego wszyscy dostąpią uczestnictwa w Jego chwale¹⁰. Tajemnica Chrystusa zajmuje centralne miejsce w przepowiadaniu Pawła. Ukrzyżowany i zmartwychwstały Pan stanowi sam rdzeń głoszonej przez św. Pawła ewangelii. Jedyne w swoim rodzaju wydarzenie Jezusa Chrystusa nadaje pojęciu *μυστήριον* nowy, ostateczny już sens i nową treściową zawartość.

Μυστήριον ma charakter *zbawczy*. Tajemniczy plan jest bowiem zamysłem Boga skutecznie niosącym dar zbawienia. W tym kontekście *μυστήριον* oznacza urzeczywistnione w Chrystusie działanie zbawiającego Boga, skonkretyzowane w zbawczych misteriach ziemskiego życia Zbawiciela. Realizacja zbawczego planu ma miejsce w całej misji Jezusa Chrystusa, osiągając swój szczyt w Jego śmierci na krzyżu, zmartwychwstaniu i uwielbieniu. Boży zamysł zawiera w sobie przewyższające ludzką mądrość głupstwo krzyża. Św. Paweł mówi o ukrytej przed światem w słowie krzyża mądrości Boga, którą wyjaśnia przenikający wszystko Duch. Mądrość Boga ujawnia się w wypełnionej do końca w Ukrzyżowanym Jego zbawczej woli. Tajemnicą par excellence jest dla św. Pawła misterium paschalne, w zasadniczy sposób odróżniające się od sfery światowej mądrości. Jest to historia urzeczywistniająca się w świecie zgodnie z zamysłem Boga, jakkolwiek zakrytym przed oczyma świata¹¹.

Między dziełem odkupienia Chrystusa a eschatologiczną pełnią jest miejsce dla misji Kościoła, pozostającego w służbie realizacji zbawczej tajemnicy. List do Efezjan ukazuje *Kościół* jako konstytutywny element *μυστήριον* (2,11-3,13; 5,32). Właśnie on ma być miejscem proklamacji tajemnicy, która powinna zostać ogło-

⁹ Por. *Tamże*, 826.

¹⁰ Por. S. M o y s a, *Misterium a sakrament*, 20; G. B o r n k a m m, *μυστήριον*, 825.

¹¹ Por. *Tamże*, 825-826.

szona wszystkim narodom, nie pozostając już dłużej w ukryciu. Kościół jest w istocie misterium żyjącego i nadal działającego uwielbionego Pana. W nim spełnia się dzieło doprowadzenia do pełni i zjednoczenia wszystkiego w Chrystusie jako Głowie (Ef 1,9-10)¹². Mianem *μυστήριον* określane są również celebrowane w Kościele *sakramenty*, w których uobecnia się i spełnia zbawcza tajemnica.

Μυστήριον ma także *ukierunkowanie eschatologiczne*, zmierzając ku ostatecznemu spełnieniu na końcu czasów. Wtedy to definitywnie dokona się misterium Boga (Ap 10,7). Dopełnieniem tajemnicy będzie jedność wszystkiego w Chrystusie (Ef 1,10). Chrzęścijanie są już opieczętowani Duchem Świętym, jako zadatkami dziedzictwa, które w pełni stanie się ich udziałem na końcu czasów. W *μυστήριον* zapowiedziana zostaje chwała wierzących, którzy dostąpią pełni zbawienia (Kol 1,27). Poznać misterium, to odkryć dobra, które Bóg przygotował ku swojej i naszej chwale¹³.

Jedynie w ramach tak uniwersalnie zarysowanej wizji biblijnego *μυστήριον* można zrozumieć istotę misterium życia Chrystusa (*misteria Christi*) i ich centralne miejsce w nowotestamentalnej refleksji. Dla synoptyków właśnie w nich, a więc w słowach i dziełach, w całości kształci postawę Jezusa, a nade wszystko w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu, objawia się i aktualizuje tajemnica królestwa Bożego. Życie Jezusa, w całym jego wielowymiarowym bogactwie, stanowi realizację misterium zbawczego działania Boga. Św. Paweł koncentruje się na misterium paschalnym, a więc na tajemnicach krzyża i zmartwychwstania, stanowiących szczytowy moment całego zbawczego życia Chrystusa i jego swoiste podsumowanie. Ogarniając całościowo tę biblijną refleksję można powiedzieć, że wizja tajemnicy królestwa Bożego u synoptyków fundamentalnie współgra z bogactwem *μυστήριον* u św. Pawła. Tak w jednym, jak i w drugim wypadku streszczeniem wszystkiego jest Chrystus. Jakkolwiek w Ewangelii św. Jana nie pojawia się termin *μυστήριον*, znajdujemy w niej syntezę dwóch poprzednich stanowisk. Dla Jana bowiem już sama osoba, a także wszystkie słowa, dzieła i postawy Jezusa mają charakter znaku, którego treść objawi się w pełni w *godzinie*, ku której Jezus zmierza i dla której przyszedł na ziemię (J 12,23.27; 13,1; 17,1-3)¹⁴.

II. ZNACZENIE MISTERIÓW ŻYCIA CHRYSYTA W TEOLOGII – RYS HISTORYCZNY

Refleksja biblijna znalazła swą kontynuację w pismach Ojców Kościoła. *Ignacy Antiocheński, Justyn i Meliton z Sardes* z jeszcze większą konsekwencją i towarzyszącym temu teologicznym uzasadnieniem określają mianem *μυστήριον* zarówno samego Jezusa Chrystusa, jak i poszczególne wydarzenia

¹² Por. *Tamże*, 827.

¹³ Por. *Tamże*, 828; P. Franquesa, *Mistero*, 1240-1241.

¹⁴ Por. M. Serenità, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre. Saggio di cristologia*, Torino 1982, 377.

z Jego życia i działalności, rozumiane jako czynności zbawcze, jak np. dziewicze poczęcie, narodzenie z Dziewicy, śmierć na krzyżu, czy też zmartwychwstanie. Staje się to zrozumiałe, gdy weźmiemy pod uwagę fakt, że właśnie w tych wydarzeniach najpełniej przejawia się i urzeczywistnia zbawczy zamiar Boga. Misterna te są wyrazem jedynej zbawczej akcji Boga w historii. Odtąd mówi się w chrześcijaństwie o tajemnicach życia Chrystusa jako o ziemskich widzialnych wydarzeniach, przez które objawia się i działa Bóg realizując swój zbawczy plan¹⁵.

Teologiczna refleksja Ojców wykazuje dużą wrażliwość na tajemniczą zbawczą ekonomię Boga, która pozostaje przestrzenią życia Kościoła. Tajemnica wcielonego Słowa oraz misteria Jego ziemskiego życia stanowią punkt odniesienia nie tylko dla rozwijanej przez nich teologii, lecz także dla misji Kościoła oraz chrześcijańskiej egzystencji. Odwoływanie się do misterium bądź też misteriów Chrystusa zawsze pozostawało w Kościele czymś istotnym. Uprzywilejowanym tego miejscem były *przepowiadanie i liturgia*. Centralna pozycja misteriów była logicznym następstwem tego, że symbole wiary, a szczególnie ich drugi chrystologiczny artykuł, stanowiły nić przewodnią wychowania w wierze Kościoła. Świadczy o tym liturgiczne wspomnienie podstawowych wydarzeń z ziemskiego życia Jezusa Chrystusa oraz ich ranga w katechezie chrzcielnej i w całokształcie procesu chrześcijańskiego wtajemniczenia. Wraz z celebracją świąt chrześcijańskich, ukształtowaniem się roku liturgicznego w jego cyklu bożonarodzeniowo-paschalnym i ustaleniem dnia Pańskiego jako pamiątki zmartwychwstania, tajemnice życia Chrystusa otrzymały definitywne miejsce w życiu Kościoła. W eucharystyczną celebrację, stanowiącą szczytowy moment życia chrześcijańskiej wspólnoty, wpisana została anamneza, będąca wspomnieniem zbawczych interwencji Boga. Rok liturgiczny stał się okazją do wprowadzenia świątecznych homilii, wśród których pierwsze miejsce zajmowała homilia paschalna. Najstarszą z zachowanych jest paschalna homilia wspomnianego już wcześniej Melitona z Sardes, w której kilkakrotnie powraca słowo *μυστήριον* – odniesione do całości chrześcijańskiego zbawienia, streszczającego się w Chrystusie oraz Jego tajemnicy paschalnej. We wspomnianej homilii wyliczone zostają najistotniejsze wydarzenia z historii Jezusa, takie jak narodzenie z Dziewicy, ukrzyżowanie, pogrzebanie, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie. Warto w tym kontekście zauważyć, że celebracja Bożego Narodzenia i związana z nią homilia nigdy nie zyskały w liturgii Kościoła znaczenia równego świątom paschalnym¹⁶.

Teologia okresu patrystycznego musiała z konieczności wykroczyć poza problematykę chrystologiczną i skupić się na innych, doktrynalnie istotnych prawdach wiary, w szczególności zaś na misterium Trójcy Świętej. Ekonomia zbawcza pozostawała jednak na stałe w centrum zainteresowania teologii, wskutek czego

¹⁵ Por. S. Moysa, *Misterium a sakrament*, 22; P. Smulders, *L'Église sacrement du salut*, w: G. Baraúna, *L'Église de Vatican II*. Vol. II, Paris 1966, 320.

¹⁶ Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 17-19.

systematycznie powracano do refleksji nad misteriami zbawczego życia Jezusa Chrystusa. Jest to również okres, gdy silna uwaga skupiona zostaje na ustaleniu konkretnych dat życia Jezusa, wykraczając poza dane zawarte w pismach Nowego Testamentu. Podejmowane są nadto liczne próby uzupełnienia *brakujących* elementów biografii Jezusa z Nazaretu. Tu mają swe źródło liczne apokryfy, wśród których wyjątkowe znaczenie posiadają ewangelie apokryficzne. Spotykamy się w nich z rygorystycznym uporządkowaniem misterii życia Chrystusa. W apokryfach zarówno opowiadania ewangeliczne dotyczące dzieciństwa Jezusa, jak i fakty mające miejsce po Jego śmierci, kompletowane są na sposób *historyczno-biograficzny*. Tak silna koncentracja na historii spowodowana była po części walką przeciw doketyzmowi. Teologowie przedniejszy z kolei, walcząc przeciw gnozie, wyeksponowali teologiczny wymiar historii. Mówiąc o wcieleniu, męce oraz o wszystkich ziemskich dziełach Chrystusa, rozwijali doktrynę *οικονομία Χριστού*, która od początku czasów wchodzi w wielką przestrzeń jednej ekonomii Bożej dotyczącej kosmosu i ludzi¹⁷.

Począwszy od ojców apostoelskich aż do *Orygenes*a daje się zauważyć pogłębienie rozumienia historii zbawienia oraz życia i misji Chrystusa. Wydarzenia z Jego życia, określane mianem misterii, kontempluje się coraz bardziej w ich mistycznym i duchowym znaczeniu. Niosą one w sobie aktualną rzeczywistość łaski. *Orygenes* wszelkie wydarzenia w Biblii, w szczególności zaś tajemnice życia Chrystusa, tłumaczy alegorycznie, uważając je za misteria w znaczeniu faktów, w które wpisana jest wyższa, pochodząca od Boga treść. *Μυστήριον* to według niego rzeczywistość podlegająca zmysłom, która zawiera w sobie nadprzyrodzoną rzeczywistość pozostającą w ścisłym związku z planem zbawienia. Takie ujęcie przyjęte zostaje przez całą późniejszą patrystykę¹⁸. *Orygenes* rozpowszechnił też medytację nad człowieczeństwem Chrystusa i poszczególnymi misteriami Jego życia¹⁹.

Ojcowie ponicejscy odwołują się do misterii życia Chrystusa w dyspacie z negującymi Jego Bóstwo arianami, którzy powoływali się na ewangeliczne teksty mówiące o uniżeniu Jezusa: narodzenie w ciele, wzrastanie Jezusa w mądrości, w latach i w łasce u Boga i u ludzi (Łk 2,52), głód, płacz, lęk Jezusa, Jego niewiedzę co do dnia sądu, czy też opuszczenie na krzyżu. W konfrontacji z nimi teologowie ortodoksyjni, spośród których na szczególną wzmiankę zasługują *Atanazy*, *Ojcowie Kapadoccy* oraz *Cyryl Aleksandryjski*, usiłują uzasadnić te fakty autentycznym człowieczeństwem Jezusa, poprzez które ujawnia się zarazem prawda o Jego boskiej naturze. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabra-

¹⁷ Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 19-20.

¹⁸ Por. S. Moysa, *Misterium a sakrament*, 22-23.

¹⁹ Por. F. Bertrand, *Mystique de Jésus chez Origène*, Paris 1951; H. Urs von Balthasar, *Le Mystère d'Origène*, „Recherches de science Religieuse”, 26 (1936) 513-562; 27 (1937) 38-64; Tenże, *Origenes. Geist und Feuer*, Salzburg 1938, 13.

ły chrzest w Jordanie, zwycięstwo nad szatanem w kuszeniu na pustyni, przemienienie, nadzwyczajne znaki towarzyszące Jego śmierci, a także zmartwychwstanie. Dojrzałej syntezy pojęcia *μυστήριο* dokona *św. Augustyn*. Dla niego centralną rzeczywistością jest Chrystus jako *μυστήριο*. Misterium Chrystusa oraz poszczególne misteria Jego życia pozostają w ścisłym związku ze zbawczym zamysłem Boga²⁰.

Należy zauważyć, że myśl grecka nie pozostała bez wpływu na patrystyczną chrystologiczną medytację, w szczególności gdy chodzi o miejsce dane historyczności Jezusa Chrystusa i misteriom Jego życia. Helleński sposób myślenia da stopniowo początek kompleksowej wizji chrystologicznej, w której centralną pozycję historycznych dziejów Jezusa z Nazaretu zajmie zakotwiczona w preegzystencji prawda o Słowie, które stało się ciałem. Wcielenie Syna Bożego nie będzie jednak widziane w pierwszym rzędzie jako dynamiczne historyczne wydarzenie, inicjujące bieg wydarzeń dochodzących do szczytu w śmierci i zmartwychwstaniu, lecz raczej postrzegane będzie w kategoriach statycznych, jako przyjęcie ludzkiej natury przez preegzystujący Logos. W efekcie pewne wydarzenia z życia Chrystusa stają się swojego rodzaju sprawdzianami Jego człowieczeństwa, inne zaś Jego Bóstwa, w obydwu jednak wypadkach bez ścisłego związku z konkretnością historycznych dziejów Jezusa z Nazaretu. Tego typu tendencja znajdzie swoje odzwierciedlenie w formułowanych sukcesywnie *wyznaniach wiary Kościoła*, coraz bardziej skoncentrowanych na kwestii wzajemnej relacji natur w Chrystusie. W kontrowersji z monofizytyzmem Ojcowie odwołują się do misteriów życia Jezusa dla potwierdzenia prawdziwości Jego Bóstwa i człowieczeństwa, osobno zestawiając stwierdzenia na temat Jego boskiej i ludzkiej natury. Chrystologiczne sformułowania soborów powszechnych zawierają w sobie coraz więcej spekulatywnego, filozoficznego języka, czego wymownym przykładem jest orzeczenie Soboru Chalcedońskiego. Podczas gdy jeszcze w symbolu nicejskim (DS 125) oraz nicejsko-konstantynopolskim (DS 150) wspomniane są podstawowe misteria życia Jezusa, w dokumencie chalcedońskim (DS 301-302) historyczne dzieje Słowa sprowadzone zostają zasadniczo do tajemnicy wcielenia, która staje się punktem wyjścia do szerokich wyjaśnień na temat integralności boskiej i ludzkiej natury wcielonego Syna Bożego, doskonale współlistotnego Ojcu co do Bóstwa, i w pełni współlistotnego nam co do człowieczeństwa²¹. W dysputach, które przeciągną się aż po VIII wiek, nie tyle będzie chodziło o historyczny wymiar misteriów życia Chrystusa, ile raczej o teoretyczną refleksję nad ich teologicznym i soteriologicznym charakterem.

Wraz z pojawieniem się scholastyki w teologii systematycznej okresu średniowiecza dają o sobie znać pierwsze znaki separacji między życiem liturgicznym i katechezą, duchowością i mistyką, ascetycznym pogłębieniem i nauką teolo-

²⁰ Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 21-22.

²¹ Por. M. Serenthà, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 378-379.

giczną refleksją, stanowiących dotąd ścisłą jedność dzięki obecnej w nich historiozawczej perspektywie. Nie jest to jeszcze tak bardzo widoczne u *Piotra Lombarda*, który w III Księdze Sentencji poświęca niemało uwagi misteriom życia Chrystusa, opisując je w kolejności chronologicznej. Już jednak *św. Tomasz z Akwinu* – w III części monumentalnej *Summa Theologica* – odróżnia chrystologię spekulatywną od chrystologii konkretnej, stanowiącej refleksję nad misteriami życia Chrystusa. Spekulatywne pogłębienie kwestii dotyczących wcielenia Słowa (q. 1-26) zostaje przez niego świadomie oddzielone od traktatu o misteriach życia Chrystusa (q. 27-59). Najpierw rozważa on samo misterium wcielenia, przez które Bóg dla naszego zbawienia stał się człowiekiem, a dopiero w drugiej części podejmuje refleksję nad wszystkim, co uczynił i wycierpiał Zbawiciel. Tym samym stajemy wobec nasilającej się tendencji odseparowywania refleksji chrystologicznej od konkretnej historii życia Jezusa. Spekulatywny dyskurs zatracza z wolna swą więź z konkretnymi historycznymi dziejami Jezusa i zostaje w gruncie rzeczy zredukowany do refleksji nad bosko-ludzką strukturą bytu wcielonego Słowa. Ostatnim obszernym traktatem na temat misterii życia Chrystusa jest dzieło *Suareza*. Opisany wyżej proces pogłębia się jeszcze bardziej z momentem pojawienia się w nauczaniu teologii podręczników, które zastąpiły komentarze do *Summy św. Tomasza z Akwinu*. Te nowe manualistyczne opracowania koncentrują swą uwagę na wcieleniu (*De Verbo Incarnato*) oraz odkupieńczej śmierci (*De Christo Redemptore*). Refleksja nad zmartwychwstaniem przesunięta zostaje do apologetyki i traktowana jako dowód potwierdzający Bóstwo Odkupiciela. W konsekwencji z pierwszoplanowego pola widzenia uchodzą konkretne historyczne dzieje Chrystusa²².

Wraz z definitywnym rozpadem średniowiecznej syntezy tematyka misterii Chrystusa znika z traktatów chrystologicznych, zaznaczając jednak nadal swą silną obecność w przestrzeni duchowego życia Kościoła. Waga misterii uwydatniona zostaje w *duchowości i mistyce średniowiecza*. Warto tu przywołać choćby duchowość benedyktyńską, ze szczególną rolą ośrodka w Cluny, czy też duchowość cysterską i myśl *św. Bernarda*, znane z akcentu położonego na *misteria humilitatis Christi*. Należy wspomnieć także skoncentrowane wokół życia Chrystusa średniowieczne misteria i dramaty liturgiczne, ruch franciszkański zapoczątkowany przez *św. Franciszka z Asyżu*, z którego postacią związane jest odnowione zainteresowanie Chrystusem ubogim z ewangelii oraz misteriami Jego narodzenia, męki i śmierci (szopki, stygmaty Franciszka), czy też duchowość dominikańską ze *św. Albertem Wielkim* i *św. Tomaszem z Akwinu*. Nie sposób też nie wspomnieć duchowości ignacjańskiej, a zwłaszcza miejsca przeznaczonego dla misterii Chrystusa w «Ćwiczeniach duchownych» *św. Ignacego Loyoli*²³.

²² Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 23; M. Serenità, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 379-380.

²³ Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 31-32; M. Serenità, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 379-380.

Zainteresowanie ziemskim życiem Chrystusa stało się ponownie faktem w teologii XIX wieku w związku z nowymi osiągnięciami egzegezy oraz usiłowaniem rozwiązania problemu biografii Jezusa przy zastosowaniu metod nowoczesnej wiedzy historycznej. Choć nie zabrakło skrajnych prób rozwiązania tej kwestii, co ujawniło się m.in. w przeciwstawieniu Jezusa historii Chrystusowi wiary, podjęcie tej problematyki okazało się w sumie owocne dla nowego spojrzenia na misteria Chrystusa²⁴. Odkryty na nowo w teologii prymat historii zbawienia z misterium Chrystusa w centrum, odnowiona wizja liturgii jako miejsca obecności Chrystusa i uobecnienia Jego zbawczych misteriiów (*O. Casel* i jego teoria *Mysteriengegenwart*), próba opracowania chrystocentrycznej teologii moralnej, mającej za punkt odniesienia osobę i konkretne ziemskie życie Jezusa jako ideał przeżywania człowieczeństwa zgodnie z przyniesionym przez Niego nowym prawem – to tylko niektóre z kamieni milowych procesu doprowadzającego do przywrócenia misteriom życia Chrystusa miejsca należnego im w teologii systematycznej. Zaowocowało to realizacją obecnego już od dłuższego czasu we współczesnej refleksji teologicznej postulatu przywrócenia traktatu o misteriach Chrystusa w chrystologii, uwalniającej się tym samym z pęt abstrakcyjnej manualistycznej systematyki. Ponowne wprowadzenie tematyki misteriiów do chrystologicznych traktatów uwydatnia znaczenie konkretnego ziemskiego życia Zbawiciela oraz Jego historycznych zbawczych dziejów²⁵.

Charakterystyczny dla *Vaticanum II* powrót do źródeł biblijnych i patrystycznych, pozwolił spojrzeć w nowym świetle na pojęcie misterium. Sobór nie rozpracowuje tej kwestii systematycznie, jakkolwiek powraca ona wielokrotnie w soborowych dokumentach. Jedną z przewodnich idei soboru jest motyw misterium zbawienia. Zasluguje na uwagę fakt, że wszystkie ważniejsze dokumenty soborowe obierają rzeczywistość misterium za punkt wyjścia swych rozważań (KL 5-7; KK 2-5; DE 2; KO 2-5; DM 2-4; DK 2). Sobór w pełni świadomie nawiązuje do biblijnego *μυστήριον*, podkreślając jego chrystocentryczny charakter oraz jego nieprzerwaną aktualność w Kościele. Misterium Chrystusa, a więc zarówno sam Chrystus (KL 7), jak i misteria Jego ziemskiego życia, które aktualizują się i oddziałują w liturgii (KL 35), jest obecne i żyje nade wszystko w czynnościach liturgicznych Kościoła. Tworząca się na bazie soborowej refleksji nad historią zbawienia chrystologia zawiera w sobie nowe spojrzenie na misteria życia Chrystusa.

III. MISTERIA ŻYCIA CHRYSYTA W ICH NIEROZERWALNEJ JEDNOŚCI

W świetle dotychczasowych rozważań można powiedzieć, że pod pojęciem *mysteria Christi* rozumie się wydarzenia ziemskiego życia Jezusa Chrystusa, w tym również tajemnice Chrystusa uwielbionego. Wszystkie one zanurzone są

²⁴ Por. A. Grillmeier, *Considerazione storica*, 23-24.

²⁵ Por. M. Serenità, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 380-381.

w tajemnicy Jego osoby, i to On, będąc odwiecznym Synem Bożym, nadaje im jedyną w swoim rodzaju wartość. W nich urzeczywistnia się Jego własna historia, a zarazem zrealizowana zostaje misja zlecona Mu przez Ojca. Mają one swoje źródło w odwiecznym zbawczym planie Boga (*μυστήριον*), którego centrum stanowi Chrystus. Są wydarzeniami o charakterze zbawczym, stanowiąc jedność w ramach historiozbawczego misterium²⁶.

Mysteria Christi obejmują całość życia Jezusa Chrystusa. Pierwszym z nich jest wcielenie, a więc wkroczenie boskiego Logosu w naszą historię. Oznacza ono początek Jego ludzkiej egzystencji jako Boga-Człowieka, który tradycja wiąże z tajemnicą zwiastowania. Od tego momentu, kiedy to Syn Boży uniaża się i zstępuje od Ojca w ciało grzechu, aż po przejście i powrót do Ojca w wieczność mamy do czynienia z bogactwem zbawczych misteriów życia Jezusa Chrystusa. Należy tu najpierw wspomnieć tajemnice opisane w tzw. ewangeljach dziecięctwa, spośród których szczególne znaczenie mają wydarzenia narodzin Jezusa, pokłonu mędrców, ucieczki do Egiptu i rzezi niewiątek – u św. Mateusza, oraz historia narodzin Jana Chrzciciela, zapowiedź narodzenia Jezusa, nawiedzenie św. Elżbiety, narodzenie Jezusa, ofiarowanie w świątyni i pobyt dwunastoletniego Jezusa w świątyni – u św. Łukasza. Z wydarzeń tzw. okresu życia publicznego, skoncentrowanego wokół głoszenia ewangelii królestwa i czynionych przez Jezusa znaków, wymienić trzeba chrzest w Jordanie, kuszenie, przemienienie i wjazd do Jerozolimy. Historia męki obejmuje spisek i zdradę Judasza, namaszczenie w Betanii, Ostatnią Wieczerzę z ustanowieniem Eucharystii, wydarzenia w Ogrodzie Oliwnym i przed Sanhedrynem, proces przed Piłatem, ubiczowanie i znieważenie Jezusa, ukoronowanie cierniem, osąd, drogę krzyżową, a w końcu ukrzyżowanie, śmierć i pogrzebanie Jezusa oraz zstąpienie do piekieł. Opowiadania paschalne mówią o pustym grobie i ukazywaniu się Zmartwychwstałego. Całość wieńczy rozesłanie apostołów na misję, wniebowstąpienie i zapowiedź powtórnego przyjścia oraz zesłanie Ducha Świętego.

Dla św. Pawła misteria Chrystusa streszczają się ostatecznie w *tajemnicy Jego Paschy*, która usytuowana jest w samym centrum owego wielkiego *μυστήριον*, jakim jest ukryty od wieków i pokoleń (Kol 1,26), teraz zaś objawiony w Chrystusie (Ef 3,4-5), zbawczy plan Boga. Właśnie w wydarzeniu paschalnym Chrystus zmanifestował definitywnie swoją tożsamość i dopiero w świetle Paschy apostołowie zrozumieli w pełni sens tego, co On wcześniej powiedział i czego dokonał. Nowy Testament napisany został z perspektywy tego paschalnego doświadczenia i nawet wtedy, gdy przedstawia epizody z ziemskiego życia Pana, nie ma w pierwszym rzędzie na celu kronikarskiego zrelacjonowania w detalach tego, co się wydarzyło, lecz pragnie wzbudzić i pogłębić wiarę w Zbawiciela, Jezusa Chrystusa, będącego zarazem odwiecznym Synem Ojca. Można więc powiedzieć,

²⁶ Por. K. Rahner, *Mysterien des Lebens Jesu*, w: J. Höfer – K. Rahner, *Lexikon für Theologie und Kirche VII*, Freiburg im Breisgau 1962, 721.

że nowotestamentalna chrystologia ma swój fundament w wydarzeniu Paschy. Potwierdza to najbardziej pierwotny kerygmat apostołski: Chrystus umarł za nasze grzechy, został pogrzebany, a trzeciego dnia zmartwychwstał (1 Kor 15,3-4). Właśnie to paschalne misterium Chrystusa, które uobecnia się w liturgii Kościoła, stanowi centralną tajemnicę chrześcijańskiej wiary²⁷.

Dogłębna analiza tekstów Nowego Testamentu doprowadza do wniosku, iż nie sposób osiągnąć pełnego zrozumienia żadnego z epizodów ziemskiego życia Jezusa bez jednoczesnego odniesienia do paschalnego misterium. Oznacza to zarazem, iż sama Pascha nie jest możliwa do zrozumienia inaczej, jak tylko jako punkt docelowy wszystkich poprzedzających ją wydarzeń zbawczego życia Chrystusa. W świetle całości Jego egzystencji staje się jasne, że Jego paschalny gest doskonale harmonizuje z postawą manifestowaną przez Niego w poszczególnych misteriach Jego życia, a więc z Jego niezłomną wiernością powierzonej Mu przez Ojca zbawczej misji, nawet za cenę ofiary z siebie złożonej na krzyżu²⁸.

Tak silna koncentracja na misterium Paschy nie może jednak oznaczać przekreślenia poprzedzających ją historycznych dziejów Jezusa na ziemi, przeciwnie, zakłada je i na nich buduje. By właściwie zrozumieć wydarzenie paschalne, trzeba koniecznie odwołać się do misteriów ziemskiego życia Chrystusa (*mysteria carnis Christi*), a więc do konkretności Jego historycznej egzystencji, Jego postaw i zachowań. Nie istnieje bowiem jakiś *Chrystus wiary*, odseparowany i niezależny od *Jezusa historii*. Bóg, ku któremu kieruje się nasza wiara, nie jest jakąś abstrakcyjną ideą. On objawił się w konkretnym człowieku na ściśle określonym etapie historii. Chrześcijańskie zbawienie zawisło na tych konkretnych historycznych dziejach Jezusa z Nazaretu, naszego Zbawiciela, znajdujących swe uwieńczenie w wydarzeniu paschalnym. Konieczne jest więc dostrzeżenie bogactwa historii Jezusa, a tym samym różnorodnych wydarzeń Jego ziemskiego życia, jako miejsca manifestacji Jego nieskończonej tajemnicy. Wszystkie one stanowią nierozdzielalną całość w ramach misterium zbawienia, dopełnionego w wydarzeniu Paschy. Stąd też wszystkie bez wyjątku misteria Christi, a nie tylko śmierć i zmartwychwstanie, posiadają walor zbawczy²⁹.

Jest oczywiste, że jak w każdym ludzkim życiu, tak też i w życiu oraz dziele Jezusa Chrystusa mamy do czynienia z momentem szczytowym, którym jest zupełnie szczególna i rozstrzygająca o wszystkim godzina paschalna. Zbyt jednostronny akcent położony na ten centralny punkt życia i dzieła Jezusa Chrystusa mógłby jednak prowadzić do błędnych i niemożliwych do zaakceptowania konkluzji, a w efekcie także do redukcji bogactwa tajemnicy. Konieczne jest zatem głębsze teologiczne wyjaśnienie sensu misteriów życia Jezusa. To prawda, że chrzest w Jordanie jawi się jako decydująca cezura i zwrot w biegu Jego życia. Nie wol-

²⁷ Por. M. Serenità, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 375-377.

²⁸ Por. *Tamże*, 397-400.

²⁹ Por. *Tamże*, 375-376.

no jednak zapomnieć, że uważane nieraz za drugorzędny dodatek ewangelie dziecięstwa przynależą w równej mierze do jednej i niepodzielnej ewangelii. Także one są w pełnym tego słowa znaczeniu ewangelią. Błędem byłoby więc uznanie ich za mniej istotną część wstępną, dołączoną ze względów czysto kerygmatycznych do prawdziwej i właściwej ewangelii, bądź też traktowanie ich nie do końca na serio, jakby były nie przedstawiającym teologicznie zbyt wielkiej wartości uzupełnieniem, służącym jedynie zaspokojeniu ludzkiej ciekawości. W rozumieniu poszczególnych misteriów życia Chrystusa normatywnym musi pozostać nade wszystko objawione źródło, jakim jest Pismo święte. Konieczne więc będzie odkrycie znaczenia przypisanego przez Biblię poszczególnym misteriom życia Jezusa w ramach jednego globalnego wydarzenia zbawczego misterium. Chociaż więc okres życia Jezusa poprzedzający Jego chrzest w Jordanie przedstawiony jest w Piśmie świętym dość skrótowo, nie oznacza to wcale, by można zrezygnować z rzetelnej analizy biblijnych źródeł. Równie niedopuszczalne jest mniej lub bardziej świadome aprioryczne wykluczenie pewnych tekstów biblijnych z arbitralnych motywów. Konieczna jest bowiem refleksja nad całym bez wyjątku ewangelicznym przesłaniem. Oznacza to, że nawet krótkie fragmenty biblijne muszą być interpretowane zgodnie z kryteriami odnoszonymi do całego Pisma świętego. Mając to wszystko na uwadze, można uniknąć błędnego rozumienia misteriów życia Jezusa Chrystusa poprzedzających chrzest w Jordanie. Ewangelie nie są bowiem biograficzną kroniką życia Jezusa, lecz stanowią zapis kerygmatu pierwotnego Kościoła, jakkolwiek bazującego bez wątpienia na solidnym historycznym fundamencie. Odnosi się to nie tylko do życia publicznego i paschalnego misterium Chrystusa, lecz na równi także do tajemnic Jego dzieciństwa i życia ukrytego. W tym kontekście czymś mało obiektywnym wydaje się być dokonywany bez głębszego zastanowienia podział życia Jezusa na okres życia ukrytego i czas publicznej misji. Z pewnością mogą istnieć motywy zastosowania takiego słownictwa. Tego rodzaju podział może jednak wprowadzać w błąd. Rozstrzygającymi bowiem w Bożej ekonomii nie są aspekty ilościowe. O tym, czy dane wydarzenie życia Jezusa Chrystusa ma charakter publiczny, nie decyduje liczba słuchaczy, albo ich status społeczny lub religijny. Ostatecznie przecież wszystko, co zostało nam przekazane w Piśmie świętym, uczestniczy w wielkim publicznym dziele objawienia Jezusa Chrystusa wobec świata i może być nazwane publicznym misterium zbawienia. To, co w życiu Jezusa nie miało tego charakteru, nie weszło też do tradycji Kościoła. Z pewnością bowiem Jego egzystencję wypełniały elementy normalnego, prywatnego ludzkiego życia, które, z naszego ludzkiego punktu widzenia, byłyby godne bycia poznanymi, a jednak nie stały się one przedmiotem objawienia³⁰.

³⁰ Por. R. Schulte, *I misteri della «preistoria» di Gesù*, w: J. Feiner – M. Löhrer, *Mysterium Salutis. Nuovo corso di dogmatica come teologia della storia della salvezza*. Vol. I: *L'evento Cristo*, Brescia 1971, 37-41.

IV. KU TEOLOGII MISTERIÓW CHRYSYTA

Tematyka misteriów życia Chrystusa ma swoje znaczenie przede wszystkim na poziomie *teologicalnym*. Odślaniają one bowiem przed nami konkretne oblicze Boga, ku któremu kieruje się nasza wiara. W samym sercu zbawczych wydarzeń życia Chrystusa ujawnia się osobowy Bóg, który daje początek wszelkiemu stworzeniu i wchodzi z nim w dialog miłości. W ludzkich kolejach losu Jezusa z Nazaretu ma miejsce definitywne objawienie oblicza chrześcijańskiego Boga miłości. W Nim streszczają się wszystkie interwencje Boga na korzyść swego ludu, a także cała zainicjowana w Adamie historia ludzkości. W osobie i działaniu swego Syna, w Jego przepowiadaniu, dokonywanych cudownych znakach oraz różnorodnych sytuacjach Jego życia Ojciec może w pełni objawić swe niezłomne pragnienie zbawienia człowieka oraz swoje osobiste zaangażowanie, by ten zamiar zrealizować³¹. Można więc powiedzieć, że całość historycznych dziejów Jezusa, z kulminacyjnym momentem paschalnym, objawia tajemnicę Boga i Jego zbawczą wolę. W soborowej Konstytucji o Objawieniu (*Dei Verbum*) czytamy:

Skoro zaś już wielokrotnie i wielu sposobami Bóg mówił przez proroków, «na koniec w tych czasach przemówił do nas przez Syna» (por. Hbr 1,1-2). Zesłał bowiem Syna swego, czyli Słowo odwieczne, oświecającego wszystkich ludzi, by zamieszkał wśród ludzi i opowiedział im tajemnice Boże (por. J 1,1-18). Jezus Chrystus więc, Słowo Wcielone, «człowiek do ludzi» posłany, «głosi słowa Boże» (por. J 3,34) i dopełnia dzieła zbawienia, które Ojciec powierzył Mu do wykonania (por. J 5,36; 17,4). Dlatego On, którego, gdy ktoś widzi, widzi też i Ojca (por. J 14,9), przez całą swoją obecność i okazanie się przez słowa i czyny, przez znaki i cuda, zwłaszcza zaś przez śmierć swoją i pełne chwały zmartwychwstanie, a wreszcie przez zesłanie Ducha prawdy, objawienie doprowadził do końca i do doskonałości oraz świadectwem Bożym potwierdza, że Bóg jest z nami, by nas z mroków grzechu i śmierci wybawić i wskreszyć do życia wiecznego (KO 4).

W wymiarze *chrytologicznym* staje się jeszcze raz jasne, że uwaga zwrócona na historyczne dzieje Jezusa nie jest motywowana zainteresowaniem typu dokumentalnego, lecz wypływa z faktu, iż objawia się w nich misterium Boga, sprawcy naszego zbawienia. Objawienie to osiąga swój szczyt w paschalnym dramacie. W centrum naszej wiary stoi więc nie tyle teandryczna figura Boga-Człowieka, lecz konkretny historyczny Jezus z Nazaretu oraz Jego zbawcze dzieje. Jedynie wychodząc od tego historycznego konkretnego można rozważać kwestie dotyczące Chrystusa, prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka. Właśnie tu znajduje się hermeneutyczne miejsce wszystkich problemów dotyczących wzajemnych relacji między naturą boską i naturą ludzką w Chrystusie. Refleksja nad Jezusem Chrystusem, Bogiem-Człowiekiem, nie może mieć u swych podstaw abstrakcyjnych pojęć Bóstwa i człowieczeństwa, by je potem zastosować do

³¹ Por. M. Serenthà, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 399.

Chrystusa. Dopiero bowiem w historycznych dziejach Zbawiciela, znajdujących swój finał w zmartwychwstaniu, definitywnie objawia się, kim jest Bóg i kim jest człowiek. Tak szeroko rozpracowana w tradycyjnych traktatach chrystologicznych kwestia ontologicznej konstytucji wcielonego Słowa, musi odzyskać właściwy jej kontekst i znaczenie. W centrum biblijnego przekazu jawi się nie tyle jakiś abstrakcyjny byt egzystujący w dwóch naturach, lecz żywy, konkretny, namacalny Jezus, który dla naszego zbawienia przeżył konkretne historyczne życie. To właśnie On daje nam przystęp do zbawczych tajemnic swej ziemskiej egzystencji, które nabrały teraz znamion wiecznotrwałości. Dlatego też wcielenie nie może być odczytywane wyłącznie jako zjednoczenie natury ludzkiej z preegzystującym wcielonym Słowem, lecz winno być rozumiane jako dynamiczne zapoczątkowanie Jego zbawczych ludzkich dziejów, dochodzących do kulminacji w misterium paschalnym³².

Misteria życia Chrystusa pozostają w ścisłej wzajemnej więzi. Odsyłają one ostatecznie do misterium Jego osoby i dokonanego przez Niego zbawczego dzieła. Wszystkie bez wyjątku misteria są rozwinięciem, konkretyzacją i manifestacją w formie wydarzenia jedyne niepodzielne misterium Jezusa Chrystusa. Właśnie to misterium zrealizowało się w pełni w życiu wcielonego Słowa. Kościół głosi je w swoim przepowiadaniu i celebrytuje w liturgii, w szczególności zaś w sakramentach świętych, które chrześcijanin powinien przeżywać jako spotkanie z Panem w misteriach Jego życia.

Można więc powiedzieć, że w Nowym Testamencie mamy do czynienia z kompleksową teologiczną wizją jedyne misterium Chrystusa, obecnego i zarazem objawiającego się w misteriach Jego życia. Poszczególne wydarzenia mogą być określane mianem misteriów jedynie ze względu na fakt, że w nich realizuje się tajemnica, której centrum stanowi Chrystus. Właśnie dlatego, że Słowo Boga stało się człowiekiem i rzeczywiście weszło w ludzką historię, jedyne misterium Boga rozwija się w serię sukcesywnych wydarzeń, stanowiących konkretną historię życia Jego wcielonego Syna. Całość misterium nie istnieje niezależnie od poszczególnych misteriów. Tajemnica Chrystusa nie może być też rozumiana jako zwyczajna seria, czy też suma poszczególnych misteriów, które mogłyby istnieć niezależnie, w odseparowaniu od pozostałych. Każde bowiem z wydarzeń uczestniczy w globalnym misterium egzystencji Chrystusa i tylko w jego ramach objawia się ich pełny sens. Tak więc jeśli nawet istnieją uzasadnione racje eksponowania pewnego rozstrzygającego momentu w życiu Chrystusa, choćby nawet tak fundamentalnego jak zmartwychwstanie, nie wolno arbitralnie pominąć żadnego faktu przekazanego przez ewangelie. Właściwa bowiem ocena owego centralnego momentu jest możliwa jedynie pod warunkiem, że nie zaniedba się żadnego faktu z Jego życia, jako że każdy z nich zorientowany jest ku tej centralnej pełni, zapowiada ją i wnosi w nią swoją własną część³³.

³² Por. *Tamże*, 399-400.

³³ Por. R. Schulte, *I misteri della «preistoria» di Gesù*, 36-37.

Dla skompletowania trynitarnej perspektywy należy jeszcze uwzględnić wymiar *pneumatologiczny*. Nie sposób bowiem zrozumieć wyjątkowości i niepowtarzalności historycznych kolei losu Chrystusa, o ile nie uwzględni się w nich niezastąpionej roli Ducha Świętego, w mocy którego urzeczywistnia się zbawcze dzieło. Zmartwychwstały nie jest nikim innym, jak uwielbionym Jezusem z Nazaretu, tym samym, którego wypełniał Duch już w czasie ziemskiej misji. Tego właśnie Jezusa Bóg mocą Ducha wskrzesił z martwych (Ap 2,32-33). Owocem zrealizowanej do końca misji Syna jest dar posyłanego w jedność z Ojcem Ducha Świętego. Odtąd nie będzie już On obecny w historii inaczej, jak tylko w Duchu. To właśnie do Niego – zmartwychwstałego Pana, i Jego zbawczego dzieła odsyła niezmiennie Duch. Nie ma On bowiem innego zadania, jak tylko przypomnieć wszystko, czego nauczał i co uczynił Jezus (J 14,26). Duch daje świadectwo o Nim i o całym misterium Jego ziemskiego życia (por. J 15,26-27)³⁴.

W ścisłym związku z konkretnością historyczną Jezusa z Nazaretu pozostaje *mysterium Kościoła*. Do grona apostołów, na fundamencie których Chrystus zbuduje Kościół, może być na miejsce Judasza dołączony jedynie naoczny świadek misterium życia Chrystusa: *Trzeba więc, aby jeden z tych, którzy towarzyszyli nam przez cały czas, kiedy Pan Jezus przebywał z nami, począwszy od chrztu janowego aż do dnia, w którym został wzięty do nieba, stał się razem z nami świadkiem Jego zmartwychwstania* (Dz 1,21-22). Do tych właśnie konkretnych dziejów Jezusa odwołuje się wiara eklezyjalnej wspólnoty. Konkretnym tego wyrazem są wyznania wiary Kościoła, których niezbywalną część stanowi wspomnienie najbardziej istotnych misterium życia Jezusa z Nazaretu. Kościół jest ciałem Chrystusa, czyniąc widzialnym Pana, który po wszystkie czasy pozostaje w nim obecny. Duch umacnia Kościół w wierności Chrystusowi na drodze przepowiadania słowa, celebracji sakramentów i świadectwa życia. Wszystko to urzeczywistnia się w sposób szczególny, gdy wspólnota Kościoła celebrowa liturgię, sprawując uobecniającą pamiątkę zbawczego działania Boga, osiagającego swój szczyt w misterium życia Chrystusa. To właśnie one tworzą kościec oraz stanowią treść roku liturgicznego, w ramach którego ma miejsce coroczna celebracja zbawczych tajemnic. Wspominając misteria życia Chrystusa, począwszy od wcielenia i narodzenia, aż po wniebowstąpienie i zesłanie Ducha Świętego, Kościół otwiera przed wiernymi bogactwo zbawczych dzieł i zasług swego Pana, tak że uobecniają się one w każdym czasie, aby wierni mogli mieć do nich przystęp i dostąpić łaski zbawienia (KL 102)³⁵.

Misteria Christi stoją u źródeł *chrześcijańskiego zbawienia*. By dostąpić udziału w wiecznej szczęśliwości Boga, chrześcijanin powinien odwzorować je w swoim życiu. Uczeń Chrystusa to ten, który naśladuje Mistrza, pozostając w ścisłej z Nim więzi, żyjąc nie tylko na Jego podobieństwo, lecz w całkowitej od

³⁴ Por. M. Serenthà, *Gesù Cristo ieri, oggi, sempre*, 399-400.

³⁵ Por. *Tamże*, 401.

Niego zależności. To zaś zakłada szczególne odniesienie do historycznej konkretności ziemskiego życia Jezusa, dokonywanych przez Niego wyborów i Jego wzorcowych postaw. Misteria życia Chrystusa powinny stać się misteriami chrześcijanina. Tym, co w Nowym Testamencie stanowi o specyfice chrystusowego ucznia, jest naśladowanie. Gdy bowiem w szkole rabinackiej uczeń jednoczył się z rabinem, oczekując od niego doktryny, której później sam miał nauczać, dla idących za Chrystusem na pierwszym miejscu stoi nie doktryna, lecz osoba Mistrza, za którym trzeba pójść, by Go naśladować. Wyłącznie w tajemnicy życia wcielonego Słowa wyjaśnia się ostatecznie tajemnica człowieka. W rzeczywistości bowiem pierwszy człowiek, Adam, był figurą nowego Adama, Jezusa Chrystusa, który, objawiając misterium Ojca i Jego miłości, objawia zarazem w pełni człowieka samemu człowiekowi i pozwala mu rozpoznać jego najwyższe powołanie (KDK 22). Chrystus jest nowym prawem egzystencji chrześcijanina, definiującym od wewnątrz tożsamość ucznia i wynikające z niej wezwanie. Tu znajduje swój punkt odniesienia nowa wizja teologii moralnej, zmierzającej ku odzyskaniu oryginalności chrześcijańskiego imperatywu, a także specyfika autentycznej chrześcijańskiej duchowości³⁶. Jedynie bowiem odwzorowując w sobie misteria życia Chrystusa i zanurzając się w Jego misterium, człowiek dostępuje zbawienia.

Podsumowując, można powiedzieć, że systematyczne pogłębienie prawdy o wcielonem Słowie jest nie do pomyślenia bez refleksji nad misteriami Jego życia, a więc nad Jego historycznymi dziejami. W centrum chrystologicznego dyskursu stoi konkretna historia Jezusa z Nazaretu uwieczniona tajemnicą paschalną. W kontekście naszych rozważań rodzi się postulat radykalnego przewyżczenia w chrystologicznej refleksji wszelkich ahistorycznych założeń. Centralnym bowiem stwierdzeniem chrystologicznym nie jest zwyczajnie prawda o Bogu, który stał się człowiekiem, i to, że Słowo przyjęło ludzką naturę, lecz że ściśle określony człowiek, Jezus z Nazaretu, w konkretnie swojego wplecionego w historię tego świata życia, jest doskonałym objawieniem Boga. Co więcej, On sam jest Bogiem, dzięki czemu te konkretne historyczne dzieje niosą w sobie eschatologiczną zbawczą definitywność. Jezus Chrystus nie jest zwykłym *imieniem-nazwiskiem*, jak na przykład Jan Kowalski, lecz wyznaniem, w którym stwierdza się, że Jezus jest Chrystusem. Ta skrótowa formuła wyraża chrześcijańską wiarę, chrystologia zaś musi pozostać w służbie tego wyznania. To, co się tu wyznaje, to fakt, że Jezus z Nazaretu jest jednocześnie posłanym przez Boga Chrystusem, a więc Mesjaszem namaszczonego przez Ducha, zbawieniem świata i eschatologiczną pełnią historii. Wyznanie Jezusa Chrystusa jest więc ekstremalnie konkretne i zarazem najbardziej uniwersalne³⁷. Jego zmartwychwstanie i powrót do Ojca, by zasiąść po Jego prawicy, w żadnym wypadku nie są przekreśleniem, czy też wyeliminowaniem historycznych dziejów Jezusa z Nazaretu, ani też ucieczką od nich. Wska-

³⁶ Por. Tamże, 402.

³⁷ Por. W. Kasper, *Jezus Chrystus*, Warszawa 1983, 10.

zują one raczej na definitywność dziejów i przeznaczenia Chrystusa, a w Nim całej ludzkości. Dzieje te nie są ostatecznie ograniczone historią, jako że swoje źródło i cel mają w samym Bogu i zawsze pozostają zanurzone w nieskończonym trynitarnym misterium.

* * *

W latach sześćdziesiątych K. Rahner mówił o braku teologii misteriów życia Jezusa, która stanęłaby rzeczywiście na wysokości zadania i ujęła systematycznie tę kwestię³⁸. Wydaje się, że pomimo upływu wielu lat obecność tej tematyki w systematycznej teologii, w szczególności zaś na gruncie polskim, pozostaje nadal nie zrealizowanym do końca postulatem³⁹. Najnowsze dokumenty papieskie, by wspomnieć choćby dwa listy apostolskie *Tertio millennio ineunte* oraz *Rosarium Virginis Mariae*, stanowią silną zachętę, by w chrystologicznych poszukiwaniach pójść w tym właśnie kierunku.

³⁸ *Eine Theologie der Mysterien, die der Frage wirklich gewachsen ist, gibt es noch kaum: K. Rahner, Mysterien des Lebens Jesu, 722.*

³⁹ Należy odnotować fakt pojawienia się w ostatnim czasie opracowania T. Doli, *Teologia misteriów życia Jezusa* (Opole 2002).